

5. BÖLÜM

ARAŞTIRMA SÜREÇLERİNDE ETİK PROSEDÜRLER

Doç. Dr. Reyhan ARSLAN AYAZLAR

Prof. Dr. Gökhan AYAZLAR

GİRİŞ

Sosyal bilimciler, belki de ortalama bir vatandaştan daha büyük ölçüde, meslektaşlarına, araştırma evrenlerine ve topluma yönelik etik bir yükümlülük taşımaktadırlar. Bunun nedeni, sosyal bilimcilerin toplumun sosyal hayatına yönelmeleridir (Berg, 2001: 39). Dolayısıyla araştırmacıların, çalışmalarının odağını oluşturan insanlar ve toplulukların hakları, mahremiyetleri ve refahları konusunda hassas olmaları gerekmektedir. Sosyal yaşamın özel alanlarına varan bu yönelim sonucunda etik konusuyla ilgili çeşitli politikalar, uygulamalar ve yasalar ortaya çıkabilmektedir.

Bilimsel araştırma sürecinde yaşanan etik dışı sorunların bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde yapıldığını söylemek mümkündür. Etik sorunlarda bilinçli davranışlar kasıtlı olarak yanıltma ve yalan söylemeyi içermekte, bilinçsiz davranışlar ise disiplinsiz çalışma sonucu ortaya çıkmaktadır. Disiplinsiz ve düzensiz bir araştırma yapan araştırmacı, bilimsel araştırma sürecini iyi bilmediği ve yaptığı yanlışların iyi niyetli olarak farkında olmadığı için etik dışı sorunlarla karşılaşmaktadır. Bilinçli davranışta ise araştırmacının kötü niyetle çalışmanın metod ve/veya sonuçlarını saptırması ve değiştirmesi söz konusudur (Kansu ve Ruacan, 2002: 763). Dürüstçe yapılan çalışmalarda ortaya çıkabilecek yanlışlar ile disiplinsiz çalışma nedeniyle ortaya çıkan yanlışların yanı sıra Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) doğrudan ve kasıtlı olarak yalan söyleme ve aldatmaya dayanan üçüncü bir kategoriden söz etmektedir. Kasıtlı olarak yanıltma eylemine dayanan bu etik dışı davranış bi-

farklı olarak, eğitim ve diğer önerilerin beklenen sonuçları göstermeyebileceğini araştırmacılara şu şekilde açıklar: “Çünkü iyiyi ve doğruyu bilmek, insanı iyi ve doğrunun belirlediği etiksel bilinç yönünde davranışa götürecektir anlamına gelmez. Götürebilir de götürmeyebilir de. Eğer genellikle götürseydi insan ve çevrenin durumu günümüzdeki gibi olmazdı”. Bu bakış açısı dikkati araştırmacının insani yönüne çekmektedir. Sosyal bilimciler yaptıklarının sorumluluğunu taşıyabilmeli, bireysel faydasını herşeyin önüne koymamalı ve hesap verebilir durumda olmalıdırlar. Bir insan olarak araştırmacının etik davranışı hayatının diğer aşamalarında sergilemeden, bilimsel araştırma süreçlerinde uygulayacağını beklemek, çok da gerçekçi bir beklenti olmayacaktır.

KAYNAKÇA

- American Psychological Association. (2010). Publication manual of the American Psychological Association (6th ed.). Washington, DC: Author.
- American Statistical Association (2018). Ethical guidelines for statistical practice. <http://www.amstat.org/asa/files/pdfs/EthicalGuidelines.pdf> Erişim tarihi: 04.09.2018
- Berg, B. L. (2001). *Qualitative research methods for the social sciences* (4th ed.). Boston: Allyn And Bacon.
- Berlin Deklerasyonu (2003). Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities. <https://openaccess.mpg.de/Berlin-Declaration> Erişim tarihi: 09.08.2018.
- Bowers, W. J. (1964). *Student dishonesty and its control in college*. New York: Bureau of Applied Social Research, Columbia Univ.
- Creative Commons (2018). Tanıtım dokümanları: çalışmanızı planlamanız için altı lisans. <http://creativecommons.org.tr/kaynaklar/> Erişim tarihi 02.08.2018
- Diebel-Fischer H. (2018) Research ethics in the digital age: Fundamentals and problems. İçinde Dobrick F., Fischer J., Hagen L. (Eds) Research ethics in the digital age. Wiesbaden: Springer.
- Edwards, P., Roberts, I., Clarke, M., DiGiuseppi, C., Pratap, S., Wentz, R., vd. (2002). Increasing response rates to postal questionnaires: Systematic review. *British Medical Journal*, 324, 1183–1185.
- Erdoğan, İ. (2007). *Pozitivist metodoloji*. Ankara: Erk Yayınları.
- Fanelli, D. (2009). How many scientists fabricate and falsify research? A systematic review and meta-analysis of survey data. *Plos One*, 4(5), 1-11.
- Ferris, L.E. ve Winker, M.A. (2017). Ethical issues in publishing in predatory journals. *Biochemia Medica*, 27(2), 279-284.

- Fry, C., ve Dwyer, R. (2001). For love or money? An exploratory study of why injecting drug users participate in research. *Addiction*, 96, 1319–1325
- Graf, C., Wager, E., Bowman, A., Fiack, S., Scott-lichter, D. ve Robinson, A. (2007). Best practice guidelines on publication ethics: a publisher's perspective. *International Journal of Clinical Practice*, 61, 1-26.
- Günbayı, İ., Kasalak, G. ve Özçetin, S. (2013). Bilimsel araştırmalarda etik dışı davranışlar: bir durum çalışması. *Yükseköğretim Dergisi*, 3(2), 97-108.
- Head, E. (2009). The ethics and implications of paying participants in qualitative research. *International Journal of Social Research Methodology*, 12(4), 335-344.
- Humphreys, L. (1970). *Tearoom trade: Impersonal sex in public places*. Chicago: Aldine.
- Kansu, E., Ruacan, Ş. (2002). Bilimsel yanılmanın günümüzdeki durumu: Türleri, nedenleri, önlenmesi ve cezalandırılması. *Archives of the Turkish Society of Cardiology*, 30 (12), 763-767.
- Kıraç, S.F. (2011). Bilimsel yanılma: Tekrar yayınların tanımı, çeşitleri ve olası sonuçları. *Anadolu Kardiyoloji Dergisi*, 1, 174–178.
- Kozak, M. (2018). *Akademik Yazım: İlkeler-Uygulamalar-Örnekler*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kurtulmuş, M. ve Ardıç, T. (2013). Lisanüstü öğrencilerin bilimsel araştırma sürecine ilişkin gözlemledikleri etik dışı davranışlar. *Turkish Studies*, 8(12), 831-840.
- Lee-Treweek, G. ve Linkogle, S. (2000). Putting danger in the frame'. İçinde: G. LeeTreweek ve S. Linkogle (Eds). *Danger in the Field: Risk and Ethics in Social Research* (ss. 8-25), London: Routledge
- Marco, C. A., & Larkin, G. L. (2000). Research ethics: Ethical issues of data reporting and the quest for authenticity. *Academic Emergency Medicine*, 7(6), 691–694
- McCabe, D.L. ve Trevino, L.K. (1993). Academic dishonesty: honor codes and other contextual influences. *Journal of Higher Education*, 64, 522-538.
- McCabe, D.L., Trevino, L.K. ve Butterfield, K.D. (2001). Cheating in academic institutions: a decade of research. *Ethics&Behavior*, 11(3), 219-232.
- Milgram, S. (1963). Behavioral study of obedience. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 67, 371-78
- Moreno, M.A., Goniü, N., Moreno, P.S., ve Diekema, D. (2013). Ethics of social media research: Common concerns and practical considerations. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 16(9), 708-713.
- Nosek, B. A., Banaji, M. R., ve Greenwald, A. G. (2002). E-research: Ethics, security, design, and control in psychological research on the Internet. *Journal of Social Issues*, 58(1), 161–176
- Pearson, G. S. (2017). Avoiding predatory journals with “ Think.Check. Submit.”. *Journal of American Psychiatric Nurses Association*, 2(4), 239-

240.

- Ruacan, Ş. (2005). Bilimsel araştırma ve yayınlarda etik ilkeler. *Gazi Tıp Dergisi*, 16(4), 147-149.
- Sammons, P. (2005). Ethical issues and statistical work. İçinde Robert G. Burges (Ed.), *The ethics of educational research* (ss. 28-54). New York: Taylor & Francis
- Sieber, J. E. (1982). Ethical dilemmas in social research. İçinde J. E. Sieber (Ed.), *The ethics of social research: surveys and experments* (ss. 1-29). New York: Springer.
- Singer, E. ve Kulka, R.A. (2002). Paying respondents for survey participation, *Studies of welfare populations: data collection and research issues*, <https://aspe.hhs.gov/report/studies-welfare-populations-data-collection-and-research-issues> Erişim Tarihi: 03.07.2018
- Tarkang, E.E., Kweku, M. ve Zotor, F.B. (2017). Publication practices and responsible authorship: a review article. *Journal of Public Health in Africa*, 8(723), 36-42.
- Taylor & Franchis (2018). Author Servicec FAQ Do I need permission to reproduce a survey questionnaire or psychometric scale? https://author-services.taylorandfrancis.com/hrf_faq/do-i-need-permission-to-reproduce-a-survey-questionnaire-or-psychometric-scale/# Erişim tarihi 14.08.2018.
- Thompson, S. (1996). Paying respondents and informants. *Social Research Update*, Autumn(14). <http://sru.soc.surrey.ac.uk/SRU14.html> Erişim tarihi 06.09.2018.
- Townsend L. ve Wallace C. (2016). *Social media research: A guide to ethics*. University of Aberdeen. <http://www.dotrural.ac.uk/socialmediaresearchethics.pdf> Erişim tarihi 28.08.2018.
- Türkiye Bilimler Akademisi (2002). *Bilimsel araştırmalarda etik ve sorunlar*. Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara.
- Ülman, Y.I. (2006). Bilimsel bilgi üretiminde yayın etiği (örnekleriyle bilimsel yanılma türleri). İçinde H. Yazıcı, M. Şenocak (Ed.) *Tıbbi yayın hazırlama kuralları ve yayın etiği* (ss. 49-61), İstanbul: Nobel Yayıncılık.
- Yılmaz, K. (2012). Etik dışı davranış olarak haksız yazarlık. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 1-4.
- Yüksel, A. ve Yüksel, F. (2004). *Turizmde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Turhan Kitabevi.